

Fransız Sosyoloji'sinde Gündelik Hayat Çalışmaları

Everyday Life Studies in French Sociology

Emine Kırış*

Öz

“Fransız Sosyoloji'sinde Gündelik Hayat Çalışmaları” ismini taşıyan makale, 20. yy'da Fransız Düşünce geleneğinden gelen ve aralarında Lefebvre, de Certeau ve Bourdieu gibi isimlerin bulunduğu Fransız düşünürlerinin gündelik hayat ile ilgili geliştirdikleri kuramlara odaklanmaktadır. Ağırlıklı olarak yukarıda ismi geçen kuramcıların yazdığı eserleri referans alan makale, sosyolojide yeni bir alan olarak beliren gündelik yaşamı, geliştirdikleri analitik kavramlar ışığında nasıl ele aldıklarını ve bu alan içerisinde nelerin altını kalınca çizdiklerini göstermeye çalışmaktadır. Makalenin odak noktasının Fransız düşüncesi olmasının sebebi ise, gündelik yaşam çalışmalarına en önemli açılımın Fransa kanadından gelmiş olmasıdır. Ayrıca makalenin içeriğinde yer alan, “Sosyoloji'de Nesneleşen Bir Alan Olarak Gündelik Hayat” adlı başlığın hemen altında, hem Kıta Avrupası geleneğinin, hem de Amerikan Sosyolojisi geleneğinin gündelik hayat çalışmalarına yaptığı katkıya da değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gündelik hayat, strateji, taktik, habitus, alan, kültürel sermaye

* YLS Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı, eminekiris93@gmail.com

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 14 Mart 2019

Abstract

The article focuses on the theories of everyday life developed by French thinkers in the 20th century, especially Henri Lefebvre, Michel de Certeau and Pierre Bourdieu,. The article, mainly referring to the works written by the aforementioned theorists, tries to show how a conception of everyday life appears as a new field in sociology with reference to the analytical concepts and points of view they developed in this area. The main focus of the article is on French thought, because the most important initiative for everyday life comes from the French tradition in the past century. In addition, just under the title of Everyday Life as an Object in Sociology in the article, both the contributions of other continental European and the American scholars to the everyday life studies are also discussed.

Keywords: Everyday life, strategy, tactics, habitus, field, cultural capital

Giriş

Sosyolojinin yakın zamanlara kadar sırtını döndüğü bir alan olarak gündelik hayat aslında, toplumun varoluşu kadar eskidir diyebiliriz. Ancak sosyoloji literatüründe gündelik hayatın net bir konum kazanması 1970'lerden sonra mümkün olmuştur. Gündelik hayat alanına ilk yönelim sembolik etkileşimciler tarafından geldiği düşünülse de, aslında sembolik etkileşimcilerin derdinin bir gündelik hayat sosyolojisi yapmak olmadığını ifade etmek gerekir. Sembolik etkileşimcilik kuramı gündelik hayat sosyolojisini mümkün kılan ve onu idrak edebilmek için bize ip uçları sağlayan tarihsel uğraklardan sadece biridir diyebiliriz (Binay & Tatlıcan, 2018: 147). Ancak başlıktan da anlaşıldığı gibi makalenin odak noktası Fransız sosyolojisi olduğu için bu çalışmada sembolik etkileşimcilik kuramının gündelik hayat sosyolojisine yaptığı katkıya değinilmemiştir. Bu çalışmanın asıl meselesine gelmeden önce bu alanda çalışmaları bulunan Fransız kuramcılar hakkında temel birkaç şeyi belirtmek gerekir. İlk olarak, bu alanın ilki kabul edilen Henri Lefebvre, eserlerinde “gündelik hayat” kavramını aynı bu şekilde kullanırken, Michel de Certeau da ise eserlerinde “gündelik” kelimesini “alışılmış, sıradan, rutin” anlamında kullanmaktadır. İkinci olarak, her ne kadar Bourdieu'nün *La Misère du Monde* (Dünya'nın Sefaleti) adlı yapıtı “gündelik hayatı didik didik inceleyen bir etnografik araştırma” (Çeğin, 2018: 405) olarak görülse de, aslında bu çalışmada dahil diğer tüm çalışmalarında da Bourdieu, “gündelik hayat” kavramını kullanmamıştır.

Sosyoloji bilimi içerisinde, 1970'lerden günümüz çalışmalarına kadar gündelik hayat sosyolojisi alanında yapılan incelemelerin sayısı oldukça azdır. Gündelik yaşamı çalışan sosyologlar ise ya bireyin faaliyetlerine ya da bireyin ilişkilerine eğilerek çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu ikisi arasında köprü oluşturan Pierre Bourdieu'nun kavramlarından yola çıkılarak yapılmış bir çalışma ise henüz bulunmamaktadır. Bu makalede, Bourdieu'dan yola çıkarak gündelik yaşam ile ilgili bazı açıklamalar yapmamız, makalemizin özgül yanını oluşturmaktadır.

Sosyoloji’de Nesneleşen Bir Alan Olarak “Gündelik Hayat”

Gündelik yaşam, farklı sebeplerle, toplum bilimlerin gündemine zaman zaman girmiştir; fakat günümüzde olduğu kadarıyla toplum bilimlerinin merkezinde yer almamıştır. Gündelik hayat dediğimizde çoğunlukla sosyal evrendeki bireylerin 24 saat içerisinde yer tutan barınma, yeme-içme, giyinme, uyuma, gezintiye çıkma gibi günlük rutin içerisindeki faaliyetleri anlaşılmaktadır. Yani ‘gündelik’ terimi, dar anlamıyla rutine göndermede bulunsa da; bu rutinin içinde var olan bireylerin kendi yaşamlarını sürdürmek için yaptıkları tüm faaliyetleri kapsar diyebiliriz (Balta, 2018: 53). Gündelik yaşam bizi sarıp sarmalayan başat gerçeklik olmasına rağmen sosyoloji disiplini, araştırma nesnesi olarak “toplum” gibi bireyin gündelik yaşamındaki yapıp etmelerini dışarıdan belirlediğini iddia ettiği “kolektif kavramlar”la iş görmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla da insanlığın çoğunluğunu etkileyen makro olayları analiz etmeyi hedeflemiş, gündelik yaşamın içerisinde saklı olan insan edimlerini ve etkileşimlerini çoğunlukla ya görmezden gelmiş ya da daha başka kavramlar ve bakış açıları içinde çalışmayı öncelemiştir. On dokuzuncu yüzyılın hakim bilim anlayışına uygun olarak ‘düzen’ arayışında olan sosyoloji bilimi ve onun kurucu babaları için gündelik hayat çalışılması gereken ayrı bir alan olarak görülmemiştir (Douglas, 1970:13). Her ne kadar sosyolojinin kurucuları gündelik yaşama böyle bir niyetle bakmış olsalar da Simmel, Elias, Goffman, Lefebvre, Giddens ve Bourdieu gibi toplum bilimciler gündelik hayatı ısrarla sosyolojinin gündemine taşımaktan geri durmamışlardır. Dolayısıyla hem Kıta Avrupası geleneği hem de Amerikan sosyolojisi geleneği içerisinde gündelik yaşam alanına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara kısaca değinecek olursak; örneğin, Alman sosyoloji geleneği içerisinde Simmel, sosyolojinin amacının insanların “birlikte oluş” durumunu ortaya koyan kavramları tanımlama ve bulma olduğunu iddia etmiştir. Simmel için sosyolojinin görevi yaygın olan toplumsal etkileşim türlerini anlamak ve açıklamaktır. Alman geleneği içerisinde bulunan bir başka isim Walter Benjamin de gündelik yaşamı tarihsel olayları anlamının ve açıklamanın temeli olarak görmektedir. Benjamin’e göre dünyada gerçekleşen

gündelik olaylar yalnızca insanın yapıp etmelerinin sonucu değil aynı zamanda insan düşüncesinin de kalbidir. Düşünmek eylemi, düşüncenin akışı kadar hareketi de içerir. Dolayısıyla tarih geçip gittiğinde arkasında imgeleri kalır (Kalekin-Fishman, 2003:716). İngiliz sosyolojisi geleneği içerisinde gündelik yaşama dair gelişmelerin dayandığı isim Norbert Elias'tır. Elias, "bireylerin duygusal ve rasyonel dürtülerini ele alarak gündelik eylemlerin kaçınılmaz bir biçimde birbirlerine bağımlı olduğunu ve insanların sosyal yapının kendi psişik tepkilerine uyum sağlayacak şekilde kendilerini ayarladığını" öne sürmektedir (Kalekin-Fishman, 2003: 716-717). Dolayısıyla bu toplumsal yapılar içerisinde zamanla açık ve gizli kurallarıyla beraber eyleme şeklimiz ve gündelik yaşam içinde bireysel olarak yönümüzü bulmamız da değişir (Kalekin-Fishman, 2003: 716). Gündelik hayat çalışmalarına bir başka açılım da, Amerikan geleneği içerisinden gelmektedir. Amerikan sosyoloji geleneği üzerinde önemli etkileri olan Berger ve Luckmann gündelik hayatı incelerken gündelik yaşamdaki etkileşimi destekleyen mekanizmalara odaklanır. Berger ve Luckmann gündelik yaşam ile ilgili çalışmalarında, gündelik yaşamda evrilen anlamların genel kurallar tarafından idare edilen ve aynı zamanda aşkın sonuçları da kapsayan tipik eylemlerin 'tarif bilgisi' olarak kurumsallaşmaya nasıl hizmeti ettiğini tartışır (Kalekin-Fishman, 2003:717). Bu başlık altında son olarak Goffman'a da değinecek olursak; Blumer, Burke ve Durkheim'dan etkilenen Goffman 'Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu' adlı çalışmasıyla toplumsal düzenin izini sürmüş ve yine aynı eserinde gündelik yaşam içinde etkileşim halinde olan bireye odaklanmıştır. Goffman ayrıca bireyin kişiliğinin oluşumunda onun iç benliğini şekillendiren gündelik yaşam ritüellerinin, etkileşim aracılığıyla nasıl oluştuğuna ilişkin derin analizlerde bulunmuştur (Adler, & Fontana, 1987: 223).

Fransız Sosyoloji'sinde Gündelik Hayat

Gündelik hayat sosyolojisine en önemli açılım Fransız düşünce geleneği içinde yoğrulan Fransız düşünürlerinden gelmiştir. Zira gündelik yaşamı konu alan ilk klasik metinler, Fransız sosyal bilimci Henri Lefebvre'nin iki cilt halinde yayınlanan *Gündelik Ha-*

yatın Eleştirisi (1962) ve yine bu alana ilişkin önemli bir çalışması olan *Modern Dünya'da Gündelik Hayat* (1971) isimli yapıtlarını içerir (Esgin, 2018: 25). Bu alanla ilgili çalışmaları bulunan diğer kuramcılar ise Michel de Certeau ve Pierre Bourdieu'dür. Öncelikle, Lefebvre ve Certeau'nun bu alanla ilgili söylemlerine ve çalışmalarına değinecek olursak; Lefebvre ve Certeau Marksist kuramın merceğinden bakarak gündelik yaşamın incelemesini yapmaktadır (Kalekin-Fishman, 2003: 717). İlk klasik metin yazarı Lefebvre gündelik hayatı idrak edebilmek için gayet açık ve net bir metafor sunar. Lefebvre, gündelik hayatı üzerinde yaşadığımız ama farkında olmadığımız hayat veren bir güç kaynağı olarak verimli bir toprağa benzetir (Gardiner, 2016:14). Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı yapıtında modernitenin dinamikleri olan "boş zaman" olgusuna ve boş zaman kültürü ile gündelik hayatın içerisinde yerleşen 'kültürel tüketim' olgusuna yer verir. Lefebvre'in modernitenin gündelik yaşamı konusunda ulaştığı sonuç, modernlik ve gündeliklik arasında bir seçim yapmanın söz konusu olamayacağıdır; çünkü, ona göre, 'modernite' ve 'gündelik' olan birbiriyle içiçe geçmiştir. Lefebvre, *Modern Dünya'da Gündelik Hayat* adlı eserinde "... gündeliklik ve modernlik, karşılıklı olarak birbirini belirtir, gizler, meşrulaştırır ve telafi eder" şeklindeki ifadeyle bu duruma göndermede bulunmaktadır (Lefebvre, 1998: 31).

Gündelik hayat üzerine yapılan çalışmalar, biri bireyin faaliyetleri diğerine ise bireyin ilişkileri olmak üzere iki ana hat üzerinden değerlendirilmektedir. İşte Certeau, gündelik hayatı, bireyin faaliyetleri üzerinden giden değil, konuşma, sokakta yürüme, okuma, hareket etme, alış veriş yapma biçimi gibi yaşam pratikleri üzerine eğilmektedir (Tekeli, 2010). Certeau, gündelik yaşamı ele alırken Foucault'ya benzer olarak gündelik yaşamda iktidarın varlığını tartışmış ve Lefebvre'ye benzer şekilde gündelik yaşamın direnişini konuşturmuştur. Fakat bunu yaparken Lefebvre'den farklı olarak "devrim" demeden gündelik yaşamın içerisindeki direnişin teorisini yapmaktadır (Deniz & Kentel, 2016: 748). Certeau, 'Gündelik Hayatın Keşfi' adlı çalışmasında, Foucault'un iktidar kuramında gözden kaçırdığı bir meseleyi takibe almaktadır.

Foucault'un geliştirdiği iktidar kuramına göre; iktidar, ince disipline edici mekanizmaları ile toplumun direnç mekanizmalarını kırarak toplumu pasifleştirmekte ve uysallaştırmaktır. Certeau ise madem ki iktidar aygıtları bu denli pasifleştirici yapıdadır o halde toplum içerisinde bulunan ve 'çizgi dışı' (Certeau'nun geliştirdiği bir kavram) olarak kabul edilen çoğulluklar ya da gruplar nasıl farklı kalabilmekte ve ne şekilde bu farklılıklarını sürdürebilmektedir? sorusunun cevabını aramaktadır. Certeau ise, bu soruyu, sıradan birey tipleştirilmesi üzerinden giderek çizginin dışına itilenlerin "eylem, uygulama ve üretim tarzlarını" analiz ederek cevaplandırmaktadır. Ayrıca Certeau, "Gündelik Hayatın Keşfi" adlı incelemesinde, etnografik izleyici çalışmalarıyla, 'madun' olarak görülenlerin sistem yada düzen içerisinde kazandıkları küçük ölçekli zaferlere de vurgu yapmaktadır. Ona göre; gündelik hayat, tahakküm ilişkileri ağı içerisinde var olan 'sıradan insan'ın düzenin baskıcı kurallarıyla, gerçekleştirmiş olduğu operasyonel hamleler sayesinde baş ettiği bir alandır ve Certeau, bu alanı, savaş yönetiminde kullanılan strateji ve taktik kavramları üzerinden okumaktadır. Dolayısıyla bu iki temel kavramı detaylarıyla incelemek Certeau'nun yapmaya çalıştığı şeyi idrak edebilmek açısından oldukça önemlidir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere 'Gündelik Hayat' sosyo- kültürel bir 'alan'dır ve herhangi bir alanı kavrayabilmek için o alanı inşa eden pratiklerin anlaşılması gerekir. Hangi pratik olursa olsun belli bir mantıkla ve belli bir eyleme biçimiyle uyum içerisindedir (Gardiner, 2016: 230). Dolayısıyla Certeau'nun strateji ve taktik olarak adını verdiği iki eylem türü gündelik hayatın içerisinde ve bu alanın mantığına göre oluşan eylem türleridir. Bu kavramları daha ayrıntılı bir biçimde inceleyecek olursak; onun taktik adını verdiği eylem türü, sıradan bireyin gündelik yaşam içerisinde gerçekleştirmiş olduğu operasyonel tavırların tümüdür; yani, 'taktik', egemen olanın kurallarına karşı güçsüz olanın ürettiği eyleme biçimleridir. 'Strateji' ise seçkin olan diğer bir ifadeyle mevcut 'alan' içerisinde hakim olanın ortaya koyduğu kurallardır. Sıradan insana özgü bir eylem türü olan taktikler aslında apaçık bir üretim şeklidir. Çünkü erk sebebiyle zayıfın güçlünün stratejilerine karşı dolapdömen çevirme sanatı, el çabukluğu, kurnazlık gibi geliştirdiği

taktikler ancak hakim kültürün baskıcı ve düzenleyici kurallarını içselleştirmekle mümkündür. Bu içselleştirme tüketim niyetli bir tavır değil, bilakis hakim olanın geliştirdiği stratejiler karşısında sıradan bireyin kendisine yer açmak için ürettiği metis (yaratıcı zeka uygulamaları)'tır. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda, devlet tarafından çıkartılan tekke ve zaviye kanunu ile ülkenin her yerinde bulunan tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Tekkelerin kapatılmasının ardından halk bu boşluğu kapatmak için hiç bir resmi kurumsallığı bulunmayan cemaatler kurmaya başlamıştır. İşte bu örnek Certeau'nun strateji ve taktik kavramları bağlamında okunduğunda; halk, iktidarın stratejisine karşı taktik geliştirerek mikro-direnışte bulunmaktadır. Dolayısıyla Certeau'nun yapmaya çalıştığı, Batı ussalığı dışına itilen taktiklerin analize tabi tutulmasını sağlamaktır. Sonuç olarak; Certeau gündelik hayatı didik didik ederken bireye değil, bireyin yani en zayıf olanın direniş mekanizmalarına, operasyonel tavrıların biçim ve türlerine bakmaktadır.

Eserlerinde "gündelik hayat" kavramına hiç rastlamadığımız ama yapmış olduğu çalışmalarda gündelik yaşama dair göz ardı edilemeyecek kadar malumat elde edebileceğimiz Fransız düşünür Pierre Bourdieu, Fransa devleti tarafından gönderildiği Cezayir'de sömürge yönetiminin gerçekleriyle yüz yüze gelmiş ve "sömürgeci kapitalizm ve yerli milliyetçilik" arasında var olan çatışmaları anlayabilmek adına etnoloji ve sosyolojiye yönelmiştir (Wacquant, 2007: 53-54). Cezayir'de bulunduğu sıralarda Kabyle halkı üzerinde yapmış olduğu etnolojik kökenli araştırmalar onun özgün sosyolojik üretiminin başlangıcı sayılabilir. Fakat, onun sosyolojisinin özgün yanı, yapmış olduğu antropolojik çalışmalardan değil, bu kavramları Fransa gibi sınıflı toplum üzerinde uygulamaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Yani Bourdieu, orada ürettiği kavramları Fransa'ya taşıyarak Fransa'nın sınıf yapısını incelemeye almıştır. Aslında onun burada yapmaya çalıştığı şey tümüyle yabancı olanı aşına kılma, aşına olanı da yabancı kılma çabasıdır diyebiliriz. Kavramlarını sınanmaya açık bir şekilde inşa eden Bourdieu'ya göre, sosyoloğun incelemeye alacağı sosyal gerçeklik ne kadar karmaşık bir yapı arz ediyorsa, onu açıklamak için

üretecek olduğu kavramlar da o kadar karmaşık bir düşünme tarzını teşvik etmesi gerekmektedir (Çeğin, 2018: 406). Bu nedenden dolayı da Bourdieu'nün geliştirmiş olduğu kavramlar sağlam bir düşünsel süreci gerekli kılmaktadır. Bourdieu'nün gündelik hayat ile ilgili düşüncelerine gelmeden önce onun 'kavramsal repertuarından' kısaca bahsetmek gerekir. Bourdieu'nün 'kavramsal repertuarına' baktığımızda da karşımıza ilk çıkan kavram 'alan' kavramıdır. Bu kavram, 1960'lı yıllarda Marksizm ve Yapısalcılık arasındaki çatışmalar sonucunda geliştirdiği habitus, kültürel sermaye, strateji kavramlarının oluştuğu süreçte ortaya çıkmıştır (Swartz, 1997: 118). Bourdieu'nün ifadesiyle "çözümleyici açıdan alan, konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir." (Bourdieu & Wacquant, 2017: 81). Yani ona göre 'alan' çok boyutlu konumlar ve eyleyicilerin bu konumlara yerleşmesidir. Alan nosyonu daha iyi aktarabilmek için eski bir rugby oyuncusu olan Bourdieu'nün oyun metaforuna başvurmak icap eder. Bourdieu'nün oyundan kastettiği şey oyunun eğlence tarafı değil, kendini oyuna kaptıran, ödül kazanmak için mevcut oyun içerisinde diğerleriyle ve kendi sınırlarıyla mücadele eden herhangi bir oyuncunun oyun anlayışını kast eder. Toplumsal yaşamı oyuna benzeten Bourdieu onu hem bir mücadele alanı hem de devamlı olarak bir doğaçlama alanı olarak değerlendirir (Calhoun, 2007: 78). Her alanın kendine özgü kuralları olmasına rağmen diğer alanlar için de geçerli genel yasalar vardır. Siyaset alanı, felsefe alanı, hukuk alanı gibi birbirinden çok farklı alanlar incelenirken her alanın kendine özgü yasaları keşfedilir ve diğer alanlara nasıl yaklaşıması gerektiğine dair ipuçları verir. Ancak bu alanların hepsinde var olan ortak özellik, mücadeledir. Bilimsel alan da dahil olmak üzere her alan, başka şeylerin yanı sıra, kendisini kazanılacak ve kaybedilecek birtakım mücadele nesnelere üzerinden tanımlar (Bourdieu, 2016: 137-138). Alana yeni giren ile alanın sermayesini elinde bulduran hakim sınıf arasında, sermayenin tanımı ve dağıtımı noktasında sürekli bir mücadele vardır. Bu alana daha önceden girmiş olanlar doğal olarak daha çok sermaye sahip ve savunmacı refleksleri bulunmaktadır. Mevcut alandaki baskınlıklarını sağlayan kuralları muhafaza etmek için alana yeni dahil olanlarla mücadeleye girerler

(Kaya, 2007: 408-409). Herhangi bir alanın işler olabilmesi için, mevcut alana özgü birtakım mücadele nesnelere sahip olması ile bu alanın kurallarıyla donanmış oyuna katılmaya hevesli eyleyicilerin varlığı gereklidir (Bourdieu, 2016: 138). Gerçekte alanlar farklı oyunlar içerse de, farklı alanlar arasında geçiş yapılabilir. Bourdieu'nün bu geçişi açıklamak için kullandığı kavram: sermayedir. Kabaca ifade etmek gerekirse, sosyal uzayda toplumsal iktidarı ve sosyal eşitsizliği belirleyen üç çeşit sermaye bulunur. Adından da anlaşılacağı üzere ekonomik sermaye, maddi kaynakları ifade eder. Sosyal sermaye, toplumsal evrende yaşayan bireylerin kendi çıkarları için harekete geçebilecekleri toplumsal bağları ile ilişkilidir. Sermaye açısından Bourdieu'nün ayırt edici katkısı kendi saha çalışmalarından yola çıkarak ürettiği kültürel sermaye kavramıdır. Kültürel sermaye kavramı Güzel sanatlara ve kültüre ilişkin nesnel bilgiyi, kültürel beğeniler ve tercihleri, biçimsel nitelikleri (örneğin, Üniversite derecesi, Müzik eğitimi), kültürel becerileri ve teknik ustalıkları (örneğin, bir müzik aleti kullanma yetisi) ve son olarak zevk sahibi olma ve "iyi" ve "kötü" arasında ayırım yapma yetisi gibi becerileri içermektedir (Smith & Riley, 2016: 198). Mesela alanında başarılı bir hukukçu hayat standartlarını yükseltmek için ya da çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlamak için bu alanda elde ettiği başarıyı fırsatlara çevirmeye çalışır. Onun bunu yapabilmesi için, içinde buldukları alana özgü sermayeyi farklı sermaye türlerine dönüştürmesi gerekmektedir. Ekonomik sermayeye sahip bireyler çocuklarını paralı özel okullara göndermeyi tercih ederler. Dolayısıyla bu, ekonomik sermayeyi kültürel sermayeye dönüştürmektir. Kültürel sermayeye ilişkin birkaç şey daha söyleyecek olursak; Bourdieu, *Distinction [Ayrım]* adlı eserinde, neyin iyi neyin kötü olduğuna ilişkin evrensel estetik bir yargının olmadığı aksine kültürel sermaye kaynaklı olarak estetik beğenilerin toplumsal olarak inşa edildiği fikrini savunur. Ayrıca Bourdieu nesneleşmiş, kurumsallaşmış ve bedenselleşmiş olmak üzere kültürel sermayenin üç formuna işaret eder. Kültürel sermayenin bu üç formunun her biri çocuğun sosyalizasyon sürecinde ve eğitim hayatında etkin ve belirleyicidir. İlk olarak kültürel sermayenin nesneleşmiş olanı kitap yazmak, resim yapmak, enstürman kullanmak gibi gündelik hayatta mad-

di ürünlere işaret eder. İkinci olarak kültürel sermayenin kurum-sallaşmış biçimi bireyin eğitimi hayatında aldığı diplomalara ve son olarak kültürel sermayenin bedenleşmiş şekli yine gündelik hayatta bireyin zihinsel ve bedensel alışkanlıklarına tekabül eder.

Pierre Bourdieu'nün saha çalışmalarının ardından ürettiği bir diğer kavram, 'habitus' kavramıdır. Bu kavram, gündelik hayat çalışmalarında oldukça önemli bir yer işgal eder. Peki habitus nedir? Bourdieu'nün, pratik kuramındaki bu kilit kavram, klasik sosyolojide bulunan sosyal gerçekliğin bireyin hem içinde hem de dışında var olduğu fikrine dayanır. Swartz'a göre, pek çok antropolog ve sosyoloğun bildiği bu kavram gerçekte çok da iyi kavranamamıştır. Bourdieu'nün yapıtlarına hakim olanlar arasında dahi, bu kavramın neye göndermede bulunduğu hakkında farklı fikirler de bulunmaktadır (Swartz, 1997: 138). Gerçekte habitus (hexis, ethos, modus operandi, second nature) bireyin geçmiş yaşam deneyimleri sonucunda meydana gelen bütünleşmiş ve kalıcı yatkınlıklardır (Bourdieu, 1990: 56-57). Bourdieu'ye göre toplumsal oyunların içerisinde yer almak yalnızca bilinçli olarak yaptığımız bir tercih değildir. Çocukluktan itibaren dahil olduğumuz sosyalizasyon sürecinde kültürel kurallar aracılığıyla neyin doğru ve neyin yanlış olduğu, nasıl davranmamız gerektiği gibi kuralları yaşadığımız çevre içerisinde hiç farkında olmadan içselleştiririz. İşte Bourdieu, bu toplumsal kuralları içselleştirdikten sonra geriye kalan tortuyu habitus olarak tanımlar ve ayrıca habitusu sadece kolektivitenin değil ayrıca bireysel bir kapasitenin bir başarısı olarak da görür. Dolayısıyla habitus, sosyal kurumlar ve bireylerin bedenleri üzerinde bir buluşma noktasıdır. Gündelik hayat sosyoloji alanında yapılan çalışmalar ile ilgili 'habitus' kavramının sağladığı açılımları anlayabilmek için özelliklerine kısaca değinmek gerekir. Toplumsal uzamda var olan bireyin pratiklerinin ardında bir mantığa dayandığı varsayımını kabul etmeden bir toplum bilim kurulamaz. Bu noktada toplum bilimin temel görevi herhangi bir toplumsal eylemin ardında yatan mantığın ne olduğuna dair açıklık getirmektir. Buradan hareketle Bourdieu'nün pratik kuramında kilit bir kavram olan 'habitus' un getirdiği açılım bireylerin eylemlerinin mantığının sadece çıkarı çoğaltmaya

çalışmak olmadığı diğer nedenlerin de aynı ölçüde geçerli olabileceğini kabul etmektir. Sosyal dünyanın birçok farklı alanında mevcut alanın çekiciliği, oluşturduğu oyun etkisi vb. nedenlerle birçok pratik gelişmektedir. Fakat günümüz toplum bilimlerinde örneğin, rasyonel eylem kuramında olduğu gibi eylemi belirleyenin yalnızca çıkar olduğunu kabul eden yaklaşımlar oldukça yaygındır. Bu yaklaşım ya da yaklaşım türleri her eylemin bilinçli bir hesaba dayandığını savunur. Bourdieu'nün pratik kuram içerisindeki habitus kavramının yıkmaya çalıştığı da bu iddiadır. Mesela herhangi bir alanda eyleyen bireyler, eyledikleri alanda bir dizi pratik geliştirerek bir yaşama alışkanlığı kazanırlar. Edinmiş oldukları bu yaşama alışkanlığı ile ait oldukları alan içerisinde pratiklerini gerçekleştirirler (Tekeli, 2010:27-28).

Alan kavramını anlatırken dile getirdiğimiz gibi Bourdieu, gündelik yaşamı pek çok alanlardan oluşan bir sahaya benzetir. Bu alanlara dahil olmak için de bireylerde bir oyun hissinin bulunması gerekir. Eğer alana dahil olacak bireylerde bu oyun hissi bulunmazsa şahıslar mevcut alanın dışında kalır. Mesela, orta-üst sınıftan gelen birisi belli alanlarda oyun oynamaya istekliken, kenardan gelen birisi daha az istekli olabilir. İşte tüm bu oyuna dahil olma isteği bireyin habitusundan gelmektedir. Yani habitus, oyun içerisindeki oyunun yöneticisidir. Dolayısıyla, birey, gündelik yaşamda dahil olduğu alan içerisinde habitusu ölçüsünde strateji geliştirmeye çalışır. Ayrıca ellerinde tuttukları alanın kaynaklarıyla da sermaye biriktirmeye ve oyunda başarılı olmaya gayret gösterir. Gündelik hayatı anlamamız açısından habitus kavramının bir başka özelliği de onun gündelik yaşam içinde farklılaştırıcı doğasının bulunmasıdır; çünkü, Bourdieu Distinction [Ayrım] adlı yapıtında ifade ettiği gibi habitus gündelik hayatta ayrıştırıcı bir rol üstlenir. Habitus sınıflanmıştır ve aynı zamanda da sınıflanmıştır. Mesela, işçi sınıfından bir bireyin yeme alışkanlıkları, estetik yargıları, tercih ettiği sporlar ve beğeni türleri, seçkin gruptan herhangi bir bireyin beslenme alışkanlıkları, gündelik yaşamda göstermiş olduğu sitematik pratikler birbirinden ayrışmakta ve farklılık göstermektedir. Bu ayrışmalar gündelik yaşamda zaman içerisinde bir dil oluşturur. Aslında bu oluşan dil, "yaşam tar-

zı" olarak ifade edilir. İşte bu yaşam tarzları, giyinme, eğlenme, yeme-içme gibi gündelik yaşamın tüm alanlarını kapsar (Tekeli, 2010:28).

Sonuç

Bu makalenin temel hedefi, gündelik yaşamı, üç Fransız teorisinin geliştirmiş oldukları kavramlar ışığında değerlendirmektir. Yine bu çalışma gündelik yaşamı; Lefebvre, Certeau ve Bourdieu'nün analitik kavramlarıyla inceleyerek, bu alana diğer yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı sunmaya çalışmaktadır. Makalede, ilk olarak gündelik hayatın tanımlamasına, gündelik olan ile sosyolojik olanın arasındaki bağlantıya, ikinci olarak da bağlı bulunduğu gelenek içinde bu alana yönelik geliştirilmiş kuramlara özet şeklinde kısaca değinilmiştir. Daha sonra çağdaşlarımız olan ve Fransız sosyolojisi geleneğinden gelen, gündelik yaşamı Marksist bir perspektif doğrultusunda yorumlayan Henri Lefebvre'nin ve yine bu alanın kaşifi olarak nitelendirebileceğimiz Michel de Certeau'nun düşüncelerine yer verilmiştir. Ardından habitus kavramıyla gündelik yaşam çalışmalarına farklı bir açılım getiren Pierre Bourdieu'nün kavramsal repertuarının gündelik yaşam sosyolojisi içerisindeki önemine değinilmiştir.

Kaynakça

- Adler, P. A., Adler, P., & Fontana, A. (1987). *Everday Life Sociology. Annual Review of Sociology* , 217-235.
- Balta, E. (2018). Marxizm, Ütopya ve Gündelik Hayat. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 53-67). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Ayrım*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2017). *Düşüniümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2007). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 77-131). İstanbul: İletişim.
- Çeğin, G. (2018). Gündelik Hayatın Kavranışı İçin: Pierre Bourdieu'nün Kavramsal Repertuarının Verimlilikleri ve Sınırlılıkları. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 405-431). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Deniz, A. Çağlar, & Kentel, F. (2016). *De Certeau: Operasyonlar, Strateji, Taktik ve Kent. Tarih Okulu Dergisi*, 747-761
- Douglas, J. (1970). *Understanding Everday Life:Toward the ReConstruction of Sociological Knowledge*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Esgin, A. (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. A. Esgin, & G. Çeğin içinde, *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* (s. 13-34). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Kalekin-Fishman, D. (2003). *Sociology of Everyday Life. Current Sociology Review Article* , 715-732.
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi:

- Alan Kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 397-421). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünya'da Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith, P., & Riley, A. (2016). *Kültürel Kurama Giriş*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Swartz, D. (1997). *Culture And Power the Sociology Of Pierre Bourdieu*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Wacquant, L. (2007). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 53-76). İstanbul: İletişim Yayınları.